

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ (підпис)
“ ____ ” _____ 201__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
за магістерською програмою професійного спрямування «Економіка,
планування та управління бізнесом»
на тему: **«ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ
ГАЛУЗІ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»**

Виконавець:

студентка ФЕУП

Мельниченко Анастасія Геннадіївна _____
(підпис)

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Балджи Марина Дмитрівна _____
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	
1.1. Сутність туризму, туристичної галузі та її складових	6
1.2. Законодавче та правове забезпечення туристичної діяльності в Україні.....	15
1.3. Досвід розвитку туристичної галузі за кордоном.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ	
2.1. Характеристика туристичної галузі в Одеському регіоні.....	30
2.2. Аналіз туристичних підгалузей регіону.....	39
2.3. Методи оцінки розвитку туристичної галузі	46
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ	
3.1. Пропозиції щодо розвитку туристичної галузі, впровадження інклюзивного туризму в Одеському регіоні.....	51
3.2. Розрахунок показників ефективності введення інклюзивного туризму до туристичної галузі регіону.....	58
3.3. Оцінка та прогноз розвитку туристичної галузі на прикладі інклюзивного туризму в регіоні.....	67
ВИСНОВКИ	74
Список використаних джерел	77
Додатки	85

ВСТУП

Актуальність теми. Туризм став невід'ємною галуззю кожної країни світу, тому що він є одним з найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світової економіки, сприяє зміцненню і поширенню економічних, соціальних і культурних зв'язків. Про глобальність та пріоритетність туризму у світовій економіці свідчить те, що на його частку припадає 5% світового ВВП, 6% від загального обсягу експорту, і він забезпечує роботою кожен дванадцять людину в країнах з розвинутою і зростаючою економікою [1].

Світова практика демонструє позитивний вплив туризму на більшість секторів економіки, захист природно-рекреаційних багатств, збереженню та розвитку історико-культурної спадщини. Для багатьох країн туризм став справжнім джерелом збільшення доходів та зростання національної економіки. Останнім часом туризм в Україні одержав значний розвиток і став масовим соціально економічним явищем. Швидкому його розвитку сприяє розширення політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між Україною та іншими державами. Тому дослідження питання щодо стану туристичної діяльності, визначенні основних функцій та факторів, що чинять вплив на її розвиток, мають важливе значення для подальшого розвитку даної галузі.

Одеська область, яка розташована на перехресті транспортних шляхів, і має для поступального розвитку своєї рекреаційної сфери сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси, значно відстає від більшості європейських країн за рівнем розвитку рекреаційно-туристичних послуг. Причинами такого становища є складна соціально-економічна ситуація в державі, нерегульованість механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку цієї галузі.

Теоретичні, методологічні та загально методичні питання стосовно туризму, галузі туризму, проблем і перспектив розвитку даної галузі останнім часом цікавило багатьох науковців, такі як: А.Беркарт і С.Медлік, М.

Біржакова, В. Гуляєв, О. Любіцева. Дослідженнями у галузі туризму займалися й внесли вагомий внесок такі відомі вітчизняні вчені, як: Цибух В.І., Любіцева О.О., Мальська М.П., Худо В.В., Сокол Т.Г., Кифяк В.Ф., Балджи М.Д., Скляр Г.П. та ін. Але окремі питання ще й досі залишаються поза увагою науковців і вимагають більш детального розгляду щодо перспектив розвитку вітчизняного туризму

Мета кваліфікаційної роботи – теоретико-методологічне обґрунтування і розробка практичних рекомендацій щодо перспектив розвитку туристичної галузі в Одеському регіоні.

Мета даної кваліфікаційної роботи магістра реалізується через конкретні **завдання**:

- дослідити роль туризму та туристичної галузі;
- провести ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази туристичної галузі України;
- провести аналіз розвитку туристичної галузі за кордоном;
- охарактеризувати туристичну галузь в Одеському регіоні;
- проаналізувати туристичні підгалузі регіону;
- застосувати методи оцінки розвитку туристичної галузі на території Одеського регіону;
- обґрунтувати перспективи розвитку туристичної галузі в Одеському регіоні;
- розрахувати ефективність після запропонованих заходів та зробити прогноз розвитку туристичної галузі в Одеському регіоні.

Об'єкт дослідження – туристична галузь Одеського регіону.

Предмет дослідження – розвиток туристичної галузі Одеського регіону.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети було використано сучасні методи дослідження, зокрема на основі системно-аналітичного методу здійснено теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок, пропозицій провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених проблемам туристичної галузі. Використання методів логічного узагальнення

забезпечило послідовність проведення наукового дослідження. Для вирішення окремих завдань використовувались також наступні методи: статистичного аналізу – для дослідження динаміки, структури і ефективності функціонування суб'єктів туристичної діяльності; проблемно-орієнтовний – для наукового обґрунтування напрямів вирішення проблем розвитку туристичної галузі. Застосовувались також методи комплексного системного аналізу економічних та управлінських явищ і процесів.

Інформаційною базою дослідження є наукові публікації та монографічні видання українських і зарубіжних учених, нормативно-законодавчі акти України й інших країн, матеріали наукових конференцій і досліджень, звіти та аналітичні матеріали відповідних державних органів, агентств, дані звітності підприємств, організацій і установ та ін.

Публікації результатів дослідження. За результатами проведених досліджень опублікована стаття: Мельниченко А.Г., Балджи М.Д. Аналіз стану та перспектив розвитку Одеського туристичного регіону // Науковий вісник ФЕУП ОНЕУ, Одеса, 2019 рік.

ВИСНОВКИ

1. В результаті дослідження ролі та сутності туризму, значення туристичної галузі доведено, що виявом ефективності державної туристичної політики є прибутковість індустрії туризму та її внесок у національну економіку. Обґрунтовано, що туризм – це найдинамічніша сфера людської діяльності, чинник економічного та культурного розвитку, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, міжнародного взаєморозуміння, миру, дотримання прав людини та основних свобод без різниць у расі, статі, мові та релігії. Туризм є однією з провідних галузей світу й постійно розвивається. Розглянуто складові туризму, що включають: сферу розміщення, харчування, розваг і послуг, перевезення та сектор лікування і оздоровлення.

2. На основі дослідження законодавчого та правового забезпечення туристичної діяльності в Україні доведено наявність відповідних документів для розвитку цієї галузі, при чому варто підкреслити, що держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює сприятливі умови для туристичної діяльності.

3. В результаті вивчення досвіду розвитку туристичної галузі за кордоном зазначено, що в розвинутих країнах розвиток туризму позитивно впливає на економічний і соціальний стан країн в цілому, стимулює ряд важливих галузей економіки, сприяє зміцненню позитивного іміджу держав. Дослідження досвіду європейських країн дозволяє зазначити про вагому роль туризму в загальному розвитку економіки.

4. Аналіз стану та перспектив розвитку туристичної галузі в Одеському регіоні свідчить, що туристично-рекреаційний потенціал Одещини здатний забезпечити виконання декількох функцій, які можуть стати основою для розвитку різних видів туризму. Різноманіття туристичних ресурсів Одеського регіону привертає широку цільову аудиторію – від молоді до літніх людей. Найбільш поширеними видами туризму на Одещині є пляжний, лікувально-

оздоровчий, активний, культурно-пізнавальний та винно-гастрономічний. Також на стадії розвитку знаходяться такі види відпочинку, як екологічний та етнографічний. Зробивши аналіз туристичних підгалузей Одеського регіону, можна зробити висновок, що регіон досить непогано розвинутий та є низка проблем, що потребують втручання.

5. В основу оцінки розвитку туристичної галузі покладено використання SWOT-аналізу, що дозволяє отримати достовірні данні про можливості розвитку туризму та загрози його просування на регіональному і міжнародному ринку послуг.

6. Необхідною умовою створення високорентабельних турпродуктів та їхнього ефективного просування є сегментація споживчого ринку і позиціонування окремих видів туризму та турпродуктів відповідно до особливостей виділюваних ринкових ніш. На основі оцінки життєвого циклу різних видів туризму в Одеській області проведено їхнє позиціонування з використанням матриці BCG (ріст ринку – частка ринку). У результаті всі види туризму оцінені з погляду перспективності їхнього розвитку на території регіону.

7. Досліджено врахування суттєвої міжрегіональної диференціації розвитку туризму як в Україні в цілому, так і в Одеської області зокрема. Результати розрахунків вказали на значний рівень міжрегіональної диференціації розвитку туризму в Україні за ключовими індикаторами в 2017 році та відповідно занижені показники для Одеської області.

8. Розроблені пропозиції щодо розвитку туристичної галузі, впровадження інклюзивного туризму в Одеському регіоні, що орієнтовані на туризм для людей з інвалідністю, що є порівняно новим та соціально значимим напрямком туристичної діяльності і отримав назву «інклюзивний». Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дозволяє включити в туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і розглядається він, насамперед, як потужний засіб активної реабілітації.

Обґрунтовано, що більшість людей з інвалідністю в Україні не має значних статків та не в змозі відпочивати за кордоном, не тільки внаслідок особливих потреб, а й з огляду на відсутність фінансової спроможності. Гарним виходом для означеної категорії людей може стати внутрішній туризм, а саме «тури вихідного дня», які розроблено для Одеської області. Доведено реабілітаційне значення туризму для людей з інвалідністю.

9. Визначені можливості застосування вітчизняного електротранспорту для відповідної категорії туристів. Розраховані прогнозовані доходи від інклюзивних турів із застосуванням електротранспорту. Дані розрахунків свідчать, що дисконтований період окупності складе 44 місяці, при індексі прибутковості 1,24 за 5 років. Чистий приведений дохід складе 246,2 тис. грн.. При ставці дисконтування 25 % внутрішня норма рентабельності складе 39,18 %, що свідчить про високу надійність проекту. Означена схема є комерційно ефективною для всіх її учасників.

10. За умови реалізації заходів щодо підвищення рівня інклюзивності в туристичній галузі Одещини можна сподіватися на залучення додаткових 7% туристів з інвалідністю, про що свідчать результати складеного прогнозу до 2020 року.

Список використаних джерел

1. World Tourism Organization UNWTO: URL: [http://media.unwto.org/ru/press-release/2012-05-08/postupleniya-ot-mezhdunarodnogo-turizma-prevysili-1-trillion-dollarov-ssha-](http://media.unwto.org/ru/press-release/2012-05-08/postupleniya-ot-mezhdunarodnogo-turizma-prevysili-1-trillion-dollarov-ssha)
2. Burkart A. J. Tourism : Past, Present and Future / A. J. Burkart, S. Medlik. – L. : Heinemann, 1981. – 366 p.
3. Биржаков М. Б. Индустрия туризма: перевозки. – 3-е изд, перераб. и доп. / М. Б. Биржаков, В. И. Никифоров. – СПб. : Издательский дом Герда, 2007. – 528 с.
4. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности. Учебное пособие. - М.: Нолидж, 1996. – 312 с.
5. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
6. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу. – К.: ЦНЛ, 2004. – 272 с.
7. Сокол Т.Г..Основи туристичної діяльності. Підручник / За заг. ред. доктора пед. наук, проф. Орлова В.Ф. - К.: Грамота, 2006. – 264 с.
8. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
9. Балджи М.Д., Мозгальова В.С., Семенов В.Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності. – Одеса: Optimum, 2008. – 256 с.
11. Балджи М.Д. Перспективи розвитку туризму в Одеському регіоні // Туризм як пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку регіону: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 квітня 2015 р. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2015. – С. 21-23.
12. Балджи М.Д. Перспективи розвитку заповідного туризму в Одеському регіоні // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2015. – № 11 (231). – С. 5-16.

13. Балджи М.Д. Транснаціональне співробітництво в сфері розвитку туристичної діяльності // Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: людинорозмірність, духовність, партнерство, кооперація: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава 1 листопада 2016 р.). – Полтава: ПУЕТ, 2016. – С. 16-18.

14. Determinants of Innovation and Investment Development of Multi-Branch Entrepreneurship, Tourism and Hospitality Industry: Collective monograph. / V. Yatsenko, S. Pasieka, O. Yatsenko and others: [Ed. By Doctor of Economic Sciences, Prof. Yatsenko V.M.]. Nuremberg: Verlag SWG imex GmbH, Germany. 2019. 431 p.

15. Модернізація туризмознавства: теорія і практика партнерства: монографія / [авт.кол.]; за заг. ред. Г.П.Скляра. – Полтава: ПУЕТ, 2015. – 372 с.

16. Азарян О.М. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу: Монографія / О.М. Азарян, Н.Л. Жукова. – Донецьк: Вид-во ДонМУ, 2002. – 241 с.

17. Алексеев Ю. В. Державне регулювання туризму в Україні // Трансформаційні процеси розвитку туризму та готельного господарства України: Матеріали Всеукр. наук.-практ. студент. конф. – К.: КУТЕП, 2002. – С. 79-80.

18. Алексеев Ю. В. Регіональні аспекти регулювання туристичної галузі України // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: Матеріали наук.-практ. конф.: У 2 т. / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2002. – Т.2. – С. 233–234.

19. Білоцерківець Н. Україна туристична //Українська культура. - 2006. - № 3-4. – С. 8-13.

20. Котлер, Ф. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм / Ф. Котлер. - М.: Юнити-Дана, 2017. – 221 с.

21. Основні поняття туризму. URL: <http://elise.com.ua/content>.

22. Туризм як багатогранне суспільне явище URL: <http://test4.perspective.net.ua>.

23. Організація туристичної діяльності в Україні URL: <http://library.if.ua/book/31/2006.html>

24. Черниш О.І., Дімова О.І. Інноваційні впровадження як основні чинники пріоритетного розвитку сфери туризму та рекреації в Україні /О.І. Черниш, О.І. Дімова //Економічний простір. – 2009. – № 22/2. – С. 208-213.

25. Напрями розвитку туристичної галузі на регіональному та місцевому рівнях URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/portal/>

26. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] /Л.П. Дядечко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.

27. Туризм: Організація туристичної діяльності URL: https://pidruchniki.com/2015060965053/turizm/vsesvitnya_turistichna_organizatsiya_yunvto_osnovniy_regulyator_mizhnarodnogo_turizmu

28. Туризм: Організація туристичної діяльності URL: <http://library.if.ua/book/31/2006.html>

29. Туризм: Організація туристичної діяльності URL: <http://library.if.ua/book/31/2006.html>

30. Щербакова, С. А. Международный туризм. Экономика и география / С.А. Щербакова. – М.: Финансы и статистика, 2016. – 144 с.

31. Туризм, як багатогранне суспільне явище: сутність, державне регулювання, види послуг URL: <http://referat.antiarm.ru/ref-110452.shtml>

32. Агафонова Л.Г., Агафонова О.Є. Туризм, готельний та ресторан-ний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл./Київський ун-т туризму, економіки і права. – К.: Знання України, 2016. – 360 с.

33. Яковлев Г.А. Экономика гостиничного хозяйства: Учеб. пособие. -2-е изд., перераб. и доп. – М.: РДЛ, 2015. – 328 с.

34. Організація обслуговування у закладах ресторанного господарства: Підручник / За ред. Н.О. П'ятницької – 2-ге вид. перероб. та допов. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 584 с.

35. Колесник О.О. Оцінка стану санаторно-курортного комплексу та його впливу на розвиток туристичної індустрії України / Колесник О.О. // Вісник ЖДТУ. – 2015. - №3 (45). – С. 264-270.

36. Статистичний бюлетень «Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні» – К. : Держкомстат України, 2018. – 99 с.

37. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

38. Лебедєва В.В. Стратегія розвитку підприємств санаторно-курортного комплексу: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Лебедєва В.В.; Одеський держ. екон. університет. – Одеса, 2011. – 18 с.

39. Герасименко В.Г. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів : навч. посібник. / В.Г. Герасименко, А.В. Замкова.– Харків : «Бурун Книга», 2011. – 116 с.

40. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2016. – 208 с.

41. Закон України «Про туризм». URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>

42. Туристична діяльність: Нормативна база/ Упор. О.М. Роїна. – К.: КНТ, 2005. – 448 с.

43. Туристична діяльність в Україні у 2014 році: Статистичний бюлетень / Відповід. за вип. О. О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 76 с.

44. Агафонова Л. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів/ Людмила Агафонова, Ольга Агафонова,; Київський ун-т туризму, економіки і права. – К.: Знання України, 2012. – 351 с.

45. Сервер Верховної Ради України // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>

46. Туристично-краєзнавчі дослідження: Збірник наук. Статей / Редкол.: О.О. Бейдик, В.О. Горбик, В.К. Євдокименко та ін.; Федерація профспілок України, Ін-т туризму. – К. – 2005. – Вип.6. – 2005. – 473 с.

47. Шаптала О. Рекреація і туризм: взаємозв'язки, відносини і проблеми // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2016. – № 3. – С.395-399.

48. Корсак Р. В., Фуртій В. Організація туризму у країнах центральної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина): Досвід організації для України. - / Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 113 (10). – С. 104-109.

49. Polska Organizacja Turystyczna: URL: <http://www.pot.gov.pl/o-polskiej-organizacji-turystycznej/l/polska-organizacja-turystyczna>

50. Біланюк О. Сучасний стан та перспективи розвитку сфери туризму в Українсько–Польському транскордонному регіоні // Вісник львівського університету. Серія географічна. 2013. – Випуск 43. – Ч. 2. – С. 14–19.

51. OECD Tourism Trends and Policies 2014: URL: ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5675/.../1/.../native

52. Корсак Р. В., Фуртій В. Організація туризму у країнах центральної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина): Досвід організації для України. - / Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 113 (10). – С. 104-109.

53. Кучерова Я. Развитие туризма и туристская политика Словакии // МОО "Развитие" : Журнал международного права и международных отношений. — 2007. — № 3: URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/21785>

54. Ожема С.В. Досвід розвитку туризму у Словацькій Республіці // Волинський інститут економіки та менеджменту, м. Луцьк: URL: <http://www.wp.viem.edu.ua/konf10/art.php?id=0209>].

55. Official Slovak National Tourism Portal: URL:<http://www.slovakia.travel>

56. Bujna Marián. Aktuálny vývoj cestovného ruchu na Slovensku roky 2013–2014 / Marián Bujna : URL: <http://www.agroturizmusslovakia.sk>

57. Служба статистики Угорщини URL: http://www.ksh.hu/portal/page?_pageid=38,119919&_dad=portal&_schema=PORTAL
58. Tourism in Hungary: URL: www.hungary.com
59. The campaigns of the Hungarian National Tourist Office: URL: www.htbudapesthungary.hu
60. Рейтинг конкурентоспроможності країн у сфері туризму: URL: http://acf.ua/news_galuz/rejting-konkurentospromozhnosti-kra%D1%97n-u-sferi-turizmu#
61. Рынок туристических услуг Венгрии: URL: http://www.rustrade.hu/11_Dokumenty_TP/11_02_drugie_dokumenty/11_02_01_turizm.html
62. Горун В.В. Територіальна організація рекреаційних умов і ресурсів Одеської області // Вісник соціально-економічних досліджень. Геополітика і – еко-гео динаміка регіонів. – 2016. – Т. 10. – Вип. 2. – С. 473–482.
63. Департаменту культури та туризму Одеської міської ради, електронний ресурс URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/departments/dct/>
64. Мобільний оператор «Київстар» Туристичні підсумки 2018 року в Одеській області. URL: <https://kyivstar.ua/ru/mm/news-and-promotions/turisticheskie-itogi-2018-goda-v-odesskoy-oblasti>
65. Популярні туристські довідники на ринку круїзних послуг / Н.В. Ярова, О.В. Воркунова, Н.В. Рябоволенко. V Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Економіко-правовий розвиток сучасної України»: тези доп. (Одеса, 20–21 травень 2019 р.). С. 56–58.
66. Ковылина М.А. Принципы устойчивого развития подсистем морской круизной индустрии // Сучасні проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі: збірник наукових праць. – Одеса: Купрієнко С.В., 2017. – С. 72–74.
67. Нефедова Н.Є., Яворська В.В. Рекреаційний потенціал Одеської області, його використання та перспективи розвитку туризму // Географія в

інформаційному суспільстві. Зб. наук. праць. У 4-х тт. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – Т. 4. – 251 с.

68. Головне управління статистики в Одеській області URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

69. Опалько В.В. Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні // Причорноморські економічні студії. – 2019. – Вип. 38-2. – С. 63-69.

70. Шикіна О. В. Сучасний стан розвитку готельного бізнесу одеської області / О. В. Шикіна // Глобальні та національні проблеми економіки – Редакція електронного наукового фахового видання. – Миколаїв, 2016. – Випуск № 13. – С. 114-127.

71. Смирнов І. Г. Логістика туризму: навч. посібник / І. Г. Смірнов. – Одеса: Знання, 2018. – 444 с.

72. Стеченко Д. М. Передумови і напрями формування туристичного ринку в Україні // Туризм: теорія і практика. - 2005. - № 1. - С. 10–12.

73. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: наукове обґрунтування та перші кроки втілення у життя / В. Лепський, Л. Науменко, І. Борисова та ін. // Український вісник медико-соціальної експертизи. – 2016. – № 4. – С. 47– 52.

74. Менеджмент соціальної роботи: теорія і практика : навч. посібник / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К. : Каравела, 2017. – 296 с.

75. Макаренко С. В. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – новий вид реабілітації інвалідів в Україні URL: <https://udpu.org.ua/files/news/2016/11/03/file/6-7-8-9.pdf>

76. Давиденко Г. В. Включення людей з інвалідністю в суспільне життя та освітній процес: шляхи оптимізації / Г. В. Давиденко // Наукові записки : зб. наук. пр. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Вип. 135. – С. 93–96.

77. Реабілітація та зайнятість інвалідів : аналітичні матеріали. – К. : Мінсоц. політики України, 2017. – 86 с.

78. Конанова Е.И. Инклюзивный туризм. Создание социокультурной и толерантной среды для людей с ограниченными возможностями здоровья / Е.И. Конанова // Успехи современной науки и образования. - 2016. - №12. - Том 2. - С.136-140.

79. Горбаченко С. А. Шляхи інноваційного розвитку туристично-рекреаційного сегменту морегосподарського комплексу // Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. – 2019. - № 33. – С. 71-77. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/33-2019>.

80. Герасимова Е. М. Соціальна робота зі спеціальними групами клієнтів: навч. посіб. / Е. М. Герасимова, Н. Є. Доній, О. В. Тополь. – Чернігів: ЧНТУ, 2015. – 153 с.

81. Теплова Н. А. Політика впровадження інклюзивної освіти як засіб соціалізації людей з особливими потребами / Н. А. Теплова // Простір і час сучасної науки : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (22–24 жовтня 2009 р.). – К. : ТОВ «ТК Мегатом», 2009. – Ч. 3. – С. 1–2.

82. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів / Л. Ю. Науменко, В. В. Лепський, С. В.Макаренко та ін. // Вісник ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». – 2015. – № 2. – С. 23–26.